

LÉVAY JÓZSEF

(1825-1918)

Lévay József költői életművéről, művészi tehetségéről, morális emberi magatartásáról korai indulásától kilencvenhárom éves korában bekövetkezett haláláig mindig mindenki csak jókat, elismerőket, nagyra becsülő szavakat írt és mondott - és hat évtizeddel a halála után, miközben arculata egészével változott meg a világ, miközben régi értékek bizonyultak értéktelennek, és üldözött eszmék igazultak meg, ha újraolvassuk Lévay József verseit, még mindig csak olyasféle jelzőkkel illelhetjük, mint "jó költő", "hibátlan költő", "jó ízlésű költő", "vonzó, rokonszenves, tisztességes, emberséges, színvonalas ember". És ebben a csupa kedvező jelzővel jellemzendő írásművészen még csak a lehetősége sem volt meg annak, hogy "nagy" költő legyen, hogy akárcsak a legcsekélyebb jó vagy rossz hatással legyen akár kortársaira, akár utódaira.

Ha Lévay József, ez az igen hosszú életű költő, akinek legalább egy verse nem hiányozhat egyetlen valamirevaló antológiánkból sem, történetesen sohasem élt volna - a magyar irodalom egy mellékmondat, vagy jelző vagy határozószó erejéig se volna másmilyen, mint amilyen. Lévay a legjobb színvonalon volt annak a művésztípusnak a megtestesítője, amely semmiben nem módosítja a véleményeket, egy lépésnyire sem mutat utat népének vagy éppen az emberiségnek, de pontosan kifejezi, megfogalmazza korának és körének tényleges hangulatait, szebben és szabatosabban mondja ki, amit ebben a körben bárki kimondhatott volna: közel nyolc évtizedet átfogó költészete a magyar középrétegek hangulatainak, legáltalánosabb gondolatainak, átlageszményeinek hiteles felszíni krónikája, sohasé hatolva sem a lélek, sem a társadalom mélységeibe, de soha egy zavaró mellézköngye, egy ízlésbeli vagy erkölcsi botlás egy ilyen rendkívül hosszú költői és közéleti pályán! Ifjan a reformkor példás haladó romantikusa, 1848-49-ben őszinte forradalmár-hazafi, az elnyomatás éveiben a közbánatokat, majd a közreményeket megfogalmazó elégikus és mégis bizakodó, a kiegyezés után lelkes hatvanhetes liberális, aki érzelmesen őrzi a kossuthi eszméket; nacionalistaként is, akadémikusként is türelmes az ellentétes esztétikai és politikai nézetek iránt: közhivatalnokként pedig országos példaképpen emlegetik lelkiismeretességét is, szolgálatkészségét is, hivatalos fogalmazványainak szokatlanul szép, világos, szabatos stílusát is.

Élete és életműve példázat csaknem egy egész évszázad magyar társadalmi középrétegeinek legszínvonalasabb korlátoltságairól.

Borsodi kurtanemes családban születik. Ezek a kurtanemesek - akiket a feudális szleng hol "hétszilvafásnak", hol "bocskoros nemesnek" gúnyol - valójában kisbirtokos parasztok voltak, akiket valamelyik ősük valamiféle vitézi tetteiért szerzett armálisával (vagyis birtokadományjal nem járó nemesi oklevéllel) nemcsak adómentessé tett, hanem az arra is lehetőséget adott, hogy tehetségesebb fiaik kitörjenek a paraszti életformából. A Lévay szülők igényesebbek is lehettek osztályostársaiknál; az apáról az ismerősök úgy emlékeztek, mint életbölcsessel teljes, vidám emberről, akitől a falubeliek mindig hasznos tanácsokat kaphattak; az anya meg éppen arról volt nevezetes, hogy szerette a költészetet, és

gyermekeinek Vörösmarty-, Czuczor- és Garay-verseket olvasott fel. Lévay tehát otthon szerezte a műveltség igényét és a költészet szeretetét; az ilyen fiút érdemes iskoláztatni. Előbb a közeli Miskolcon, majd a Tátra-vidék romantikájával teljes Késmárkon, kuruc emlékek színhelyén végezte iskoláit. A Tátra-vidék mindig is ihlető lelki otthona volt, miközben világéletében megmaradt borsodi lokálpatriótának: egy hosszú emberöltőn át szolgálta lelkesen miskolci iskolákban és hivatalokban vármegyéjét.

Már az iskolában kitűnt verselőkészségével, gyorsan fejlődő nyelvtudásával és szokatlan világirodalmi tájékozottságával. Tizennyolc éves korában már verseket küld különböző lapoknak, s ezek megjelenvén, elismerő szavakra ragadtatják a nagyon jó ízlésű és nagyon szigorú kritikus Erdélyi Jánost. Útja zökkenő nélkül vezet az egyetem felé, ahol egyszerre tanul jogot, és készül a tanári pályára. Tehetsége és műveltsége felkeltette Szemere Bertalan érdeklődését, és maga mellé vette írónak. Ez időben szólal meg a költészetben új hangon Petőfi, majd Tompa Mihály, és 1847-ben - a *Toldival* - Arany. Lévay lelkesedik értük, hatásuk alá kerül, és ez egész életére meghatározza költészetét. Nem lesz soha epigon, nem formáiknak és nyelvezetüknek rutinos utánzója, mindig a maga őszinte érzésvilágát fejezi ki abban az idővel "nép-nemzeti" iránynak nevezett stílusban, amely övelük kezdődik. Kezdetben a reformkor nemesi, de polgárosodás felé tekintő liberalizmusát fejezi ki, amely egész körének érzelmvilága. Majd Szemere Bertalan mellett egyre jobban eltelik forradalmi lelkesedéssel; neki nincsenek forradalmi indulatai, mint Petőfinak és ebben az időben Aranyinak és Tompának is, neki forradalmi lelkesedése van. Nem a társadalmi problémát érzi, hanem az elvontan, szinte vallásos áhítattal átélt szabadság mámorát. 1848-ban Szemere mellett belügyminisztériumi tisztviselő és a hivatalos lap munkatársa. Lelkes, hazafias költeményeket ír; ekkor születik leghíresebb verse, a *Mikes*. Ez az elégikus és mégis lelkesítő, nagy múltat idéző költemény választékosságával, szemléletességével, szabatos arányosságával, vagyis esztétikai hibátlanságával már-már remekműnek is mondható. Itt érkezett el fejlődésének csúcsára, azaz inkább fennsíkjára, mert hanyatlás sohasem következett utána. Hatvan évig tudta tartani az esztétikai színvonalat: a mértéktartó arányosságot, a választékosságot, a tetszetős és fülnek mindig kellemes verszeneiséget, vagyis a legjelentéktelenebb mondanivalónál is a hibátlanságot.

A bukás után hazamegy a szülői otthonba, eltűnik a szemek elől. De amikor Haynau rémuralma után kiderül, hogy személy szerint nem üldözik, egy időre visszatér Pestre, ahol a Kemény Zsigmond szerkesztette Pesti Napló munkatársa. De 1852-ben visszamegy Miskolcra tanárnak. Ebben az évben jelent meg első verseskötete, amely a már eddig is népszerű költőt országos hírűvé teszi. 1865-ig gimnáziumi tanár. Tanítványai később úgy emlékeznek vissza rá, mint varázsos szavú, lelket izgató, elmét fejlesztő, nagyszerű pedagógusra. Költeményeit pedig szeretettel várják az olvasók, és általánosan elismeri a kritika. Telibe találja a közhangulatot elégikus hangjával és nemzeti múltidézésével. Előbb a Kisfaludy Társaság választja tagjának, majd a Tudományos Akadémiának levelező, később rendes, idős korára tiszteletbeli tagja. Közben összebarátkozik Arannyal is, Tompával is. Gyulai Pál pedig az egyik legjobb barátja lesz. Helyzete szerint akár az irodalom vezérkarában lehetne a helye, ezt azonban nem is igényli. Pontosán tudja magáról, hogy nem irányító egyéniség, példás önkritikával mindig is valahol a második sorban látja a maga helyét. Tudja, hogy alkata szerint a meghitt kis világ, a család, a szelíd emlékek, a nemzeti közös hagyományok poétája. Mindig is gyengéd szeretettel őrzi negyvennyolc emlékét, de praktikus józansággal kívánja a kiegyezést, amelyre egyre nagyobb a lehetőség. Ezért is vállal már 1865-ben újra közhivatalt. Megyéjét szolgálja. És 1867-től kezdve a miskolci megyeházán Borsod vármegye főjegyzője. Példamutató vidéki főhivatalnok: maga a testet öltött liberalizmus. Költészete a közhangulatnak megfelelően idillikus hangot ölt. Noha falusi eredetű, a falu és népe az ő

számára mindig megmarad a népszínművek problémátlan, üde költői színhelyének. Együtt él a polgárosuló ország minden illúziójával. De közben igen tevékeny részt vesz a közkultúrát fejlesztő műfordítói munkákban is. Öt Shakespeare-t, két Molière-t és számos költőt (Longfellow-t, Béranger-t, egy egész kötetnyi Burnst) fordít igen jó színvonalon, Seneca *Vigasztalásait* is tolmácsolja.

Része is van minden elismerésben, két ízben is kap magas kitüntetést, és nyugdíjba vonulása előtt még megyéje alispánjának is megválasztják. Hetvenéves fővel megy nyugdíjba. És még mindig huszonhárom éve van hátra. Alkotóereje teljességében van. Ekkor kezdi írni szomorkás elégiáit a vénülésről, majd az elérkező öregségről. De lelkének harmóniája zavartalan. Szereti az embereket, belenyugszik a változtathatatlanba. Sose volt különösképpen vallásos, de mindig erőt és vigaszt adott zavartalan istenhite, belső harmóniával vette tudomásul az ifjúság múlását és az öregség elérkezését; erről szól öregkorának legszebb költeménye, az *Aratás*. Költői és műfordítói munkája mellett írt néhány egészen kitűnő arcképtanulmányt Aranyról, Tompáról és Deák Ferencről. 1909-ben még új verseskötete jelent meg *A múzsa búcsúja* címen. De még mindig volt hátra csaknem egy egész évtized, és se költői ereje, se színvonala nem hanyatlott. Hanem, ami következett, már merőben távoli, érthetetlen volt az aggastyán poétának, hiszen találkoznia kellett Adyékkel és a Nyugattal. De ő ezt a nemzedéke számára érthetetlen új hangot nem kárhóztatta. Akárcsak barátja, Gyulai Pál, ő sem tekintett rosszindulattal a mást akaró modernekre. És át kellett élnie az első világháborút is. De ez már olyan élmény volt, mint a bibliabeli apokalipszis érthetetlen zűrzavara. Összhangba kövesedett, vénséges lelkéhez már nem tudott elhatolni a káosz. A világháború végső évében halt meg.